

A kisebbségi jog az utódállamok alkotmányaiban*

A világháborút "befejező" békekötések után az most a helyzet, hogy Európában huszonötmillió ember él, mint népkisebbség, más fajú, más nyelvű, más műveltségű népek államában. Huszonötmillió ember kénytelen nap-nap után érezni teljes súlyát a másod-, illetve harmadosztályú állampolgárság egészen ifjú intézményének, amely ilyen krudélis fogalmazásban persze sehol sem olvasható, de amellyel a mindennapi élet százféle keserűségén átszűrődött gyakorlat lassan-lassan immár szokásjog erejével csinál rendet a védetlen minoritások portáján. Ilyen körülmények között elgondolható fontosságot kell tulajdonítanunk azoknak az intézkedéseknek, amelyeket az egyes államok többségi népe jónak lát a kisebbségek védelmére a maga alkotmányába fölvenni. Mert bizony békekötés ide, kisebbségi egyezmény oda, világközvélemény ide, népliga oda: semmiféle tényleges hatalom nem áll a minoritások háta mögött, s így minden állam uralkodó népe úgy bánik el a maga minoritásaival, ahogy kedve tartja. Helyesebben: úgy bánik el, amint azt saját belátása diktálja. És nagyon sajnós, de olyan valóság, amellyel számot kell vetnünk, az, hogy jóformán még egyetlen állam sem ismeri el (ha már kezdi is belátni), minő kiszámíthatatlanul súlyos következményei lehetnek a kisebbségi kérdés elhanyagolásának, s a belátásnak ez a kétségbeejtő hiánya élénken visszatükröződik az újdonsült alkotmányok kisebbségi intézkedésein. Már tudniillik azokén, amelyek egyáltalán hajlandók tudomásul venni a minoritásokat. A román alkotmánytervezet például, amelynek rendelkezései elvégre mégis csak legközelebből érintenek bennünket, annyira nem létezőnek tekint bennünket, hogy a tervezet elkészítôjének épp oly furcsa, mint érthetetlen indoklása szerint fölösleges hátrány is származnék a kisebbségekre a "minoritás" irreális fogalmának bekapcsolásával; szerinte t. i. azért, hogy kizárólag csak románok élnek e hazában s a más fajtabeliek, még ha bele is pukkadnak is, akkor se lehetnek mások, mint románok: elérhetô az, hogy bármely úgynevezett minoritás egy csapással majoritássá lehet, csak ahhoz a vérbeli román táborhoz kell csatlakoznia, amely akár önmagában is, akár pedig e csatlakozás folytán a többséget alkotja. Ilyen szenilis trükkök bosszantják az embert ott, ahol komoly, felelôsségérzettôl áthatott, alapvetô munka áldást

hozó intézkedéseit várhatná!

Nagy általánosságban beszélve: tárgyilagosan el kell ismernünk, hogy a kisebbségi jognak, mint a nemzetközi jog egy ágának kiépítésére ma még Európa-szerte igen kevés hajlandóság mutatkozik, s hogy azok az emelkedett gondolkodók, akik e kérdés megindításának valóban sziszifuszi munkáját vállalták, nem is számítanak egyelőre a hatalmi tényezők komoly figyelmet érdemlő "megtérésére". Mint azt legutóbbi számunkban is kifejtettük: olyan súlyos, kényes problémával állunk itt szemben, amelynek alapos rendezéséhez tengersok előítéletet, emberi mivoltunkban gyökerező rosszindulatot, kicsinyességet, hatalmi féltékenységet kell leküzdeni, s ki tudja, hogy nem csak a saját káruk fogja-e az erőssé, izmossá tett államalakulatokat is a napnál világosabb Igazság ügyének meghódítani.

Nagyjából tehát azok az aspirációk, melyek a kisebbség lelkiületében élnek, s amelyek kielégülése nélkül nem is válhatnak sehol sem szerves részeivé az állami organizációnak: ma még egyetlen állam törvényhozásában sem tudtak érvényesülni. Mégis, ha összehasonlítjuk az egyes utódállamok alkotmányait, hihetetlen eltérésekre fogunk találni épp a kisebbségi jogok kezelése körül; ami arra vall, hogy egyes utódállamok közvéleménye már érzi a kérdés rendkívüli horderejét, míg mások még mindig a régi, valamikor általuk is leszólt elveket akarják továbbra is erőltetni. Legliberálisabbak az északiak: Csehszlovákia és Lengyelország. A jugoszláv alkotmány már egészen szűkkeblű, de még mindig fölötté áll a román tervezetnek.

Nagyrománia alkotmánytervezetét Dissescu szenátor, a bukaresti egyetem kitűnő közjogásza készítette el. A hetvenes éveit gázoló tudós professzornak egyetlen hibája az, hogy túlságosan fiatal. Ha két-három évtizeddel előbb született volna: úgy ő alkothatta volna meg az 1866. évi alkotmányt, s a hatvan év előtti idők szelleméhez nagyszerűen hozzáillett volna az ő gondolkodása. Ma persze már nem is konzervatív, nem is reakcionárius, hanem egyenesen retrográd felfogás gyanánt hat a tervezetnek úgyszólván minden mondata. Vagy mit szóljunk ahhoz a köntörfalazáshoz, amely még az "állampolgár" kifejezést is mellőzi, nehogy az istenért holmi szabadelvűbb magyarázatra nyílják alkalma annak a minoritásos csôcseléknek. Ehelyett mindenütt csak románokról beszél a tervezet. Az 5. §-ban: "A románok, népfaji különbségre

(origine ethnica) való tekintet nélkül lelkiismereti, oktatási, sajtó, gyülekezési, egyesülési szabadságot és minden egyéb, törvényben biztosított jogot élveznek".

Az összes rendelkezésen végigvonul ez a naiv idegenkedés a színvallástól.

Ezzel szemben már a jugoszláv alkotmány is haladást mutat, mert nemcsak hogy általánosságban "citoyen"¹ fogalmat használ a teljesen jogtalan szerb vagy jugoszláv kifejezés helyett, hanem a 16. §. már a minoritás kifejezést is elfogadja:

"Les minorités d'autres races et langues auront leur enseignement primaire dans leur langue maternelle ..." (A más fajú és nyelvű kisebbségek elemi oktatása anyanyelvükön történjék.)

A lengyel alkotmány mindenütt *citoyens polonais* (lengyel állampolgár) vagy *ressortissants polonais* (lengyel államkötelékbe tartozók) kifejezést használ. A 109. §-t hiába keresnők a román tervezetben:

"Tout citoyen a le droit de garder sa nationalité et de cultiver sa langue et ses coutumes nationales. Des spéciales de l'État garantissent aux minorités, dans l'État Polonais, le plein et libre développement de leurs coutumes nationales, avec l'assistance des fédérations autonomes des minorités, ayant un caractère de droit public, dans les limites des fédérations de l'autonomie générale. L'État auras vis-à-vis de leur activité le droit de contrôler et en cas de besoin l'obligation de compléter leurs ressources financières." (Minden polgárnak joga van megőrizni és művelni nyelvét, és nemzeti szokásait. A lengyel állam külön törvényei biztosítják a kisebbségek számára nemzeti hagyományaik szabad kifejtését, a kisebbségek autonóm szövetségeinek támogatása mellett, közjogi jellegük lévén azoknak; az általános autonómia federációinak határain belül. Az államnak ezek működésével szemben ellenőrzési joga van, de viszont kötelessége, hogy a szükséghez képest pénzügyi forrásait kiegészítse.)

Igen, másutt az ellenőrzés jogához az anyagi támogatás kötelessége erkölcsi szükségszerűségképpen párosul. Nálunk a tanintézetek ellenőrzés szempontjából a legmesszebb menő határig alá vannak rendelve az állami

szerveknek, de anyagi szempontból - függetlenek!

De hallgassuk a lengyel alkotmány 110. §-át:

"Les ressortissants polonais qui appartiennent aux minorités nationales de religion ou de language: ont le droit, à l'égal des autres citoyens de former, contrôler et administrer à leurs frais les institutions de bienfaisance, religieuses et sociales, écoles et autres institutions d'éducation, ainsi que d'y faire librement usage de leur language et d'observer les préceptes de leur religion."
(A lengyel alattvalók, akik nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbséghez tartoznak, jogosultak saját költségükön emberbaráti intézményeket - vallásiakat és társadalmiakat -, valamint iskolákat és egyéb nevelőintézeteket létesíteni, vezetni és azokat *ellenőrizni*, mint ahogy joguk van azokban nyelvüket szabadon gyakorolni és vallási szabályaikat betartani.)

Beláthatja minden elfogulatlan román polgártársunk, hogy csak keserű irigységet támaszthat bennünk, ha ilyen liberális intézkedést - csak más állam alkotmányában olvashatunk.

Hogy a csehszlovák alkotmány a legliberálisabb, leeurópaibb intézkedéseket tartalmazza a kisebbségi jogok védelme tekintetében is, az nem lephet meg senkit, mert hiszen az utódállamok közül általában a csehszlovák államban észlelhető a legőszintébb törekvés és a legérettebb hivatottság a nyugati civilizáció befogadására.

Ugyan a cseh alkotmány is az elavult *egységes nemzet* terminológiájával dolgozik, a 4. §. t. i. így szól:

"Il n'existe qu'une seule et unique nationalité pour les citoyens de la République Tchécoslovaque." (A csehszlovák köztársaság állampolgárai számára csak egyetlen és egységes nemzetiség létezik);

ámde a később következő határozmányok már világosan éreztetik, hogy a csehszlovák állam sorsintéző hatalmai számot vetettek a kisebbségi kérdés komoly létezésével, s hogy ezzel a kérdéssel komolyan is óhajtanak foglalkozni. Az alkotmány egész külön, hét hosszú szakaszból álló fejezetet szentel e problémának, amely fejezetnek (VII.) címe: "Protection des minorités

de nationalités, de religions et de races" - "a nemzeti, vallási és faji kisebbségek védelme." A törvényszakaszok pedig teljes jogegyenlőséget, hivatalviselési képességet stb. biztosítanak a kisebbségek számára, s intézkednek arról is, hogy az esetben, ha olyan városokban vagy kerületekben, amelyekben nyelvi, faji vagy vallási kisebbséghez tartozó alattvalók tekintélyesebb számban élnek, közpénzek igényeltetnének nevelési, vallási, vagy emberbaráti intézmények céljaira: ez összegeket az állami költségvetés terhére meg is kell adni (132).

Különös megszívlelésül pedig ismertetnünk kell a 134. §-t, amely szerint

"tout mode quelconque de dénationalisation forcée est interdit. L'atteinte à ce principe peut être déclarée par la loi acte criminal,"

magyarul: *Tilos minden elképzelhető módja az erőltetett elnemzetietlenítésnek. Ennek az elvnek a megsértését a törvény büntetendő cselekménynek minősítheti!*

Az alkotmány függelékét pedig az 1920. évi február 29-iki törvény képezi, amely - annak címe szerint - a köztársaság területén a nyelvhasználat jogát hivatott szabályozni, az alkotmány 129. §-ának rendelete folytán. Ez toronymagasságra emeli a csehszlovák alkotmányt a többi utódállamé fölé. Elsősorban a bíróságokról beszélvén, olyan körzetekben, ahol legalább 20%-a a lakosságnak valamely kisebbséghez tartozik: a legszélesebb körű nyelvhasználatot biztosítja e kisebbség számára; még az ügyész is ezen a nyelven köteles a vádiratot megszerkeszteni, majd - a szakasz utolsó rendelkezése értelmében - ezen a nyelven fogalmazandók meg a bíróságok, közigazgatási és tanügyi hatóságok összes értesítései.

A 3. szakasz pedig elrendeli, hogy:

"az autonóm szervek, a képviselőbizottságok és köztestületek kötelesek elfogadni és elintézni a kisebbségi nyelven megfogalmazott ügyiratokat, úgyszintén kötelesek tûrni e nyelvet a gyűlésekben és egyesületekben." (...les administrations autonomes, comités représentatif et corporations publiques sont tenues d'accepter et d'exécuter les pièces rédigées dans une autre langue que la langue tchécoslovaque, ainsi que de tolérer une autre langue dans leurs

assemblés et réunions.)

A törvény liberalizmusa olyan tiszteletreméltó határig is elmegy, hogy külön rendeletet követel ama károk megakadályozására, melyek a feleket a hivatalos nyelv nem ismerése folytán az igazságszolgáltatási, közigazgatási vagy bármely egyéb téren érhetnék (8. §. 2. bek.)

Egyenesen leverô az ilyen haladott világnézetre valló törvényes intézkedésekkel szemben az a sötét csökönyösség, mellyel a liberálisok alkotmánytervezete egyszerûen el akarja sikkasztani az állam *ötmillió lelket számláló* kisebbségeit. Agyonhallgatással akarja elintézni azt a problémát, amelynek megoldatlansága miatt dübörög a föld a szenvedéseibe belesatnyult Európa alatt! Hát igazán csak ennyi tellett ki a nagy közjogász tudományától és a "Bratianu testvérek" öntelten basáskodó cégétôl? Nincs kedvünk paradoxonokban utazni, de bizony szinte fokozott optimizmusra készítet bennünket ez a teljes politikai elvakultság, olyannyira nyilvánvalónak tartjuk, hogy a Bratianu-rezsim kisebbségi garázdálkodását, amely a botránnyos cinizmussal végrehajtott választásokkal kezdôdött s ebben a - Romániát ország-világ elôtt kompromittáló - alkotmánytervezetben érte el tetôpontját: igen hamar el fogja söpörni a kisebbségek együttes akarata és a tisztábban látó román politikusok jövôbe látása.

E teoretikus fejtegetéseknél teljesen el kell mellôzni azt a netáni ellenvetést, hogy a kisebbségekhez tartozó egyéneknek mindennapi, mondhatni vegetatív élete mégis csak elviselhetôbb Romániában, mint az olyannyira szabadelvû törvényeket gyártó Csehszlovák országban. Ha ez az ellenvetés igaz is, annak csak átmenetileg van némi jelentôsége. Mert hisz azt senki kétségbe nem vonhatja, hogy román testvéreink aránytalanul derûsebb kedélyû, higgadtabb, jobb természetû emberek a cseheknél, s nem igen telik ki tőlük az a türelmetlen, szenvedelmes brutalitás, amely a közmondásosan ellenszenves cseheket még a testvérfajjal, a szlovákokkal is egy-kettôre, végérvényesen meggyûlöltette. De amilyen kellemetlen a napi érintkezésben, olyan számító és céltudatos, olyan ügyes és okos a cseh akkor, amikor jövendô sorsáról van szó. Ez épp oly letagadhatatlan erénye, mint ahogy soha kétségbe nem vonták vasszorgalmát, kitartását és tehetségeit sem. És ha a cseh ébredôk, cseh fascisták, cseh akarnokok izgága kellemetlenkedése nap-nap után provokálja is

még a csöppet sem épületes jeleneteket: a cseh intelligencia, cseh okosság mégis csak rákényszeríti a közéletet, hogy arra az útra térjen, amelyet az alkotmány kijelöl számára. Rákényszeríti, mert tudván-tudja, hogy igen nagy bajok lennének abból, ha a basáskodási vizsketeget a törvény ereje, az ellenszenves természetet a józan belátás hamarosan le nem gyűrné.

És mi a mai rezsimtől éppen azért szeretnők megváltva látni az országot, mert sehol nyomát sem látjuk annak a körültekintő, józan belátásnak, amely útját kívánja egyengetni a haza minden fajtájú polgára békés, boldog együttélésének. Már pedig ennek a békés együttélésnek első feltétele, hogy a kisebbségek lelkületét marcangoló fájó sebek begyógyulhassanak.

Tudjuk, hogy a kisebbségeket még egyetlen állam sem akarja önálló jogi személyeknek elismerni. De azt már mégis csak be kell látnia minden államnak, Romániának is, hogy e kisebbségek értelmileg, érzelmileg, hagyományilag elkülönített embercsoportokat képviselnek az állam kötelékén belül, kiknek közös az öröme, közös a szenvedése, közös az akarata; és ahogy közös volt e kisebbségi csoportok múltja, úgy közös a jelene és közös lesz minden mesterkedés ellenére jövője is. Amíg tehát az államhatalom a kisebbségeket a maguk közösségében csak elnyomni, agyonhallgatni, megfojtani törekszik: addig egyes emberek netáni könnyebb, zavartalanabb élete számba se jöhet; a jövőt a közösség sorsa dönti el és nem az egyes emberé. A közösség pedig, ha mindjárt csak kisebbség is, eldöntheti az államnak is a jövőndő sorsát. És ez az a nagy igazság, amelynek föl nem ismerésével szégyenletesen levizsgázott a Bratianuék alkotmánytervezete.

* Forrás: *Magyar Kisebbség*, 1923. 207-213.

Jegyzet

¹ Fejtegetésünkben mindenütt a hivatalos francia kiadvány szövegéhez fogunk alkalmazkodni.

- [Varga Attila: A román Alkotmány módosításának időszerűsége \(elvi szempontok, javaslatok, észrevételek\)](#)
- [Kántor Zoltán: Az állam és az alkotmány](#)
- [Takács Ferenc László: Alkotmányosdi](#)

- Toró T. Tibor: Alkotmányozás és közösségi felelősség
- Tóth Judit: Alkotmányos hit - politikai illúziók nélkül
 - Veress Emőd: Az 1991-es román Alkotmány reformja
 - Victor Ducelescu: Az Alkotmány felülvizsgálatának néhány elméleti és gyakorlati szempontja
 - Iulian Poenaru: Gondolatok egyes alkotmányos rendelkezések demokratikus természetéről
 - Dr. Sulyok István: Az alkotmányosság kérdése Romániában
 - Dr. Willer József: A kisebbségi jog az utódállamok alkotmányaiban
 - 2.2. Az 1991-es Alkotmány vitája. Az alaptételek megvitatása
 - Michael Mann: Megállította-e a globalizáció a nemzetállam emelkedését?
 - Kiss Dénes: A határon túli magyarság egészségügyi helyzete és a státustörvény egészségügyi kedvezményeivel szembeni viszonyulása
 - Balázs Sándor: Hatvanéves a "Huszonkét év"
 - Jobbágy István: A kisebbségek fogalmának meghatározási problémája a nemzetközi kapcsolatokban
 - Tóth Károly Antal: "A nemzet halott!"
 - Zakota Zoltán: A romániai magyarság intézményrendszerének gazdasági feltételeiről
 - Demény Gyöngyvér: Kisebbségek oktatási jogai és a magyar tannyelvű felsőfokú oktatás Romániában
 - Gáti Attila - Orbán Márta: Privatizáció és vállalatértékelés
 - Nagy Csongor István: A romániai kisebbségi jog 1945 és 1989 közötti történetének tendenciái, különös tekintettel a romániai magyarság történetére (I.)
 - A nemzetiségi irodalom válogatott bibliográfiája 1990
 - Az alkotmány-javaslat főbb szakaszai

(c) Jakabffy Elemér Alapítvány, Media Index Egyesület 1999-2004
Impresszum | Médiaajánlat | Adatvédelmi záradék